

KULTURA U AKTUELNIM POLITIKAMA EUROPSKE UNIJE
CULTURE IN THE CURRENT POLICIES OF
THE EUROPEAN UNION

Sažetak

Aktuelna kulturna politika Europske unije bazirana je na nekoliko ključnih dokumenata, a jedan od najznačajnijih je Europska agenda za kulturu u globaliziranom svijetu. Taj strateški dokument predstavlja prekretnicu intenzivnijeg angažmana Unije u području kulture. Sa tri međusobno povezana seta ciljeva Agenda je trasirala strateški pravac djelovanja u tom području i dalji razvoj EU kulturnih politika. Prvi set ciljeva odnosi se na promociju kulturne raznolikosti i interkulturalni dijalog, drugi na promociju kulture kao katalizatora kreativnosti u okviru Lisabonske strategije za rast i zapošljavanje i treći na promociju kulture kao vitalnog elementa u međunarodnim odnosima Unije. Kultura je zauzela važno mjesto i u EU politikama proširenja, a bitnu dimenziju aktuelnih politika Unije predstavljaju kulturna prava. U EU institucijama na kulturu se sve češće gleda i kao instrument u borbi protiv siromaštva. U svojim novim pristupima Unija poseban fokus stavlja na pristup kulturi i učešću u kulturnim dešavanjima. Sva dosadašnja istraživanja su pokazala da područje kulture pokazuje impresivan potencijal rasta. I posljednja istraživanja urađena za potrebe Unije potvrdila su značajan udio kulture u EU ekonomiji. Prema tim analizama udio kulturnih i kreativnih industrija u ukupnom BDP-u Unije je 4,5%, dok postotak zaposlenih u tom sektoru dostiže 3,5% na nivou Unije. Jedna od relativno novijih pojava u EU politikama jeste i uspostava makroregija. Dosad su usvojene tri strategije za dunavsku, baltičku i jadransko-jonsku regiju, a kultura je pronašla mjesto u svakoj od njih. Evidentno je da kulturnu politiku Europske unije danas uočavamo u različitim oblastima, ne nužno samo u oblasti kulture i naslijeđa. U tom smislu vrijedi izdvojiti propise vezane za poreznu politiku, reguliranje intelektualnog vlasništva, autorskih i srodnih prava, kretanje kulturnih dobara i propise o zaštiti tržišnog natjecanja.

Ključne riječi: *Europska unija, integracije, kultura, kulturna politika, kulturne i kreativne industrije, kulturna prava, Europska agenda za kulturu, makroregije*

Summary

The current cultural policy of the European Union is based on several key documents, and one of the most important is the European agenda for culture in the globalized world. That strategic document represents a turning point of the Union's intensified engagement in the field of culture. With three interrelated sets of goals, the Agenda has pursued a strategic direction of action in this area and the further development of EU cultural policies. The first set of objectives relates to the promotion of cultural diversity and intercultural dialogue, the second to the promotion of culture as a catalyst for creativity within the Lisbon Strategy for Growth and Employment and the third to promoting culture as a vital element in the international relations of the Union. The culture has also occupied an important place in the EU enlargement policies, and an important dimension of current Union policies is cultural rights. In the EU institutions of culture are increasingly seen as an instrument in the fight against poverty. In its new approaches, the Union places a special focus on access to culture and participation in cultural events. All previous studies have shown that the area of culture shows an impressive growth potential. And the latest research done for the Union's needs has confirmed a significant share of culture in the EU economy. According to these analyzes, the share of cultural and creative industries in the overall GDP of the Union is 4.5%, while the percentage of employees in that sector reaches 3.5% at Union level. One of the relatively recent developments in EU policies is the establishment of macro regions. So far, three strategies have been adopted for the Danube, Baltic and Adriatic-Ionian regions, and culture has found a place in each of them. It is evident that today we see the European Union's cultural policy in different areas, not necessarily in the field of culture and heritage. In this respect, it is worthwhile to set out rules related to tax policy, regulation of intellectual property, copyright and related rights, the movement of cultural goods and regulations on the protection of competition.

Key words: *European Union, integration, culture, cultural policy, cultural and creative industries, cultural rights, European agenda for culture, macro regions.*

Aktuelne kulturne politike Europske unije temelje se na višedecenijskom razvoju svijesti o potencijalu kulture, njenom društvenom značaju i viziji pojedinih visokih zvaničnika. Jedan od njih je i bivši predsjednik Europske komisije Jacques Delors koji je još davne 1985. godine u svom prvom obraćanju pred Europskim parlamentom najavio da će kulturna industrija u budućnosti biti jedna od najvećih industrija, stvaralac bogatstva i radnih mjesta. Pozvao je na izgradnju snažne europske kulturne industrije, što će

omogućiti kontrolu nad sredstvima i sadržajem, pridržavajući se „civilizacijskih standarda i potičući kreativne ljude među nama.“¹ Faktički mnogo prije Ugovora iz Maastrichta (1992) kojim je Unija dobila zakonsko pravo da kreira kulturnu politiku uočavamo aktivnosti koje su išle u tom pravcu. Delors je, poput mnogih drugih zagovornika jačanja kohezije Unije, gajio dublju viziju europskih integracija kao historijskog projekta koji bi se možda mogao okarakterizirati kao socijalni inženjering, odnosno proces sličan izgradnji nacije, ali sa nešto ambicioznijim ciljem stvaranja novog poretka zasnovanog na nadnacionalnoj koheziji i nadnacionalnim institucijama. Ta „europska ideja“, kako je nazvana u literaturi, sažima ideološke temelje vizije više integrirane Europe.

Današnja EU kulturna politika, odnosno sve njene aktivnosti, mjere i instrumenti podrške pravno utemeljenje imaju u članu 167. Ugovora o funkcioniranju EU (u ranijim ugovorima član 151. odnosno 128) u kojem je izričito navedeno da Unija podržava europsku kulturnu raznolikost uz naglašavanje zajedničkog europskog naslijeđa.² Ugovor iz Lisabona (2007/2009) predvidio je i novu klasifikaciju nadležnosti Europske unije. Isključive nadležnosti odnose se na one koje pripadaju samo Uniji kao što su carinski poslovi, zajednička trgovinska politika i konkurencija. Podijeljene nadležnosti dijele Uniju i njene članice, a obuhvataju oblasti kao što su okoliš, transport, zaštita potrošača, sloboda, pravda i sigurnost. I treći segment nadležnosti odnosi se na podršku, koordiniranje i dopunjene aktivnosti država. Uloga Unije u ovom segmentu je samo podržavati aktivnosti svojih članica u oblastima kao što su kultura, obrazovanje i industrija. Lako se uočava da je vrlo mali broj propisa *acquisa* koji se izravno odnose na područje kulture, međutim znatno je veći broj propisa koje se neizravno primjenjuju.

Važno je naglasiti da cilj uključivanja Europske unije u sferu kulture ni u kojem slučaju nije preuzimanje uloge u razvoju politika već prije suplement aktivnostima svojih članica na tom polju. To se odnosi na razmjenu znanja i iskustava, širenje kulture izvan nacionalnih prostora, upoznavanje historije europskih naroda, očuvanje i zaštitu europske baštine, nekomercijalne kulturne razmjene, razmjenu umjetničkog i književnog stvaralaštva, uključujući i audiovizuelni sektor. Lisabonski ugovor obavezuje članice

¹ Collins, Richard. (1993) *Audiovisual and Broadcasting Policy in the European Community*, European Dossier Series No. 23, London: University of North London Press, p. 90.

² Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union, Official Journal of the European Union, C 326/121-122, 26. 10. 2012, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12012E/TXT:EN:PDF>.

Unije da uzmu u obzir sve kulturne aspekte u svim svojim aktivnostima kako bi se obezbijedila podrška različitim kulturnim inicijativama ne samo kroz programe namijenjene direktno za oblast kulture već i druge sektorske politike i programe Unije koji se mogu povezati sa potrebama u kulturi, kao što su fondovi za nauku, obrazovanje, okoliš i strukturni fondovi. Član 167. obavezuje i Uniju i zemlje članice na poticanje saradnje sa zemljama europskog susjedstva i relevantnim međunarodnim organizacijama, a posebno s Vijećem Europe.

Odgovornost za strateško planiranje, kreiranje mjera i promoviranje aktuelnih kulturnih politika Europske unije najvećim dijelom je na Općoj upravi za obrazovanje i kulturu, zatim Vijeću ministara za obrazovanje, mlade i kulturu, Odboru Europskog parlamenta za kulturu, mlade, obrazovanje, medije i sport, kao i mnogim drugim agencijama, nezavisnim tijelima i EU predstavništvima.³ Europsko vijeće u području kulture odluke donosi jednoglasno, u postupku suodlučivanja s Europskim parlamentom i nakon savjetovanja s odborom regija. Uglavnom su to poticajne mjere ili preporuke koje isključuju bilo kakvo usklađivanje zakona i drugih propisa njenih članica.

U institucijama Unije kultura je sve više prepoznata ne samo kao temeljni element jednog društva i u životima pojedinaca već i kao bitan katalizator europskih integracija.⁴ Teoretičarka kulturnih politika iz Hrvatske Nina Obuljen ukazuje da se politika proširenja Europske unije ne može svoditi na jednu konkretnu, specifičnu i artikuliranu politiku niti na kombinaciju postojećih politika.⁵ Ona je definira kao višeslojnu politiku s najmanje dvije dimenzije. Prva je makrodimenzija kojom se nastoje determinirati opći ciljevi i parametri različitih politika. Druga dimenzija se sastoji od determiniranja specifičnih detalja i sadržaja makropolitika. Konkretno političke mjere i instrumenti koji služe za postizanje ciljeva makropolitike

³ Predstavništva Europske komisije nalaze se u svih 28 EU članica, a imaju regionalne urede u Barceloni, Belfastu, Bonnu, Cardiffu, Edinburghu, Marseilleu, Milanu, Münchenu i Wrocławu. Njihov zadatak je upoznati medije i javnost s politikama Unije te izvijestiti Komisiju o postignutom napretku u zemlji.

⁴ Europska komisija, Zajednički savjetodavni dokument, U susret novoj europskoj politici susjedstva, Bruxelles, 4. 3. 2015. JOIN(2015) 6 final.

⁵ Obuljen, Nina (2005) *Why we need European cultural policies: The impact of EU enlargement on cultural policies in transition countries*, European cultural foundation, Amsterdam.

neki teoretičari nazivaju još i „mesa politike“ koje definiraju sadržaj makropolitike i omogućavaju praćenje rezultata njihove primjene.⁶

Danas se može reći da je primjetno da kultura zauzima sve značajnije mjesto u ukupnim EU politikama i programima saradnje. Unija početkom 21. stoljeća počinje intenzivnije raditi na novim strateškim pristupima i kreirati kulturnu politiku na način da ona nadopunjava nacionalne politike i popunjava praznine u transnacionalnoj saradnji i distribuciji kreativnih sadržaja izvan nacionalnih granica i izvan EU prostora. Unapređenje ovog segmenta EU politika postalo je važan imperativ za Europsku uniju i njenu budućnosti.⁷

Povećana kulturna heterogenost u kombinaciji s nezabilježenim tehnološkim razvojem u protekle dvije decenije otvorila je brojne mogućnosti da život čovjeka u Europi postane više dinamičan, otvoreniji i zasnovan na istinskim demokratskim vrijednostima. Istovremeno povećani su rizici od isključivosti, zatvorenosti, pa čak i ksenofobije. Kako su teška vremena prilika za isplivavanje svih problema društva, tako je i ekonomska kriza koja je pogodila Europu krajem prve decenije 21. stoljeća pokazala brojne slabosti Unije. Kriza vrlo jasno pokazuje kako je lako i brzo izgubiti sve ono što se dugo vremena izgrađuje. Zagovornici čvršćeg europskog jedinstva upozoravaju da bi upravo kriza morala biti povod da se učini odlučujući korak u pravcu integracija. Bivši njemački ministar vanjskih poslova Joško Fišer upozorio je da će bez integracija Europa neminovno izgubiti na svjetskoj političkoj sceni. On tvrdi da će i kriza eura biti savladana samo ako joj Europa pristupi kao ekonomska unija. Zamjera Europi što je slijepa za realnost i kaže da mu je gotovo zabavno gledati koliko su „Europljani zabrinuti zbog predaje suvereniteta, a pritom zaboravljaju da mi svakodnevno predajemo i gubimo taj suverenitet. Samo ga ne prepuštamo Briselu, već drugima.“ Fišer misli na jačanje japanskog i kineskog utjecaja na svjetskoj sceni i njegov je stav da jače integracije moraju biti odgovor Europe na pomjeranje moći u pravcu Azije.

⁶ Sedelmeier, U., Wallace, H. (2000) *Eastern enlargement*, u: Wallace, H., Wallace, W., (ur.) (2000) *Policy-making in the European Union*, Zed Books, London; citirano prema: Obuljen, N., 2005.

⁷ U prilogu br. 1. vidjeti referentnu dokumentaciju EU koja se odnosi na: prometovanje kulturnih dobara, legislative za televizijsko emitovanje, filmsko naslijeđe, oblast arhiva, zaštitu arhitektonskog i prirodnog naslijeđa, kinematografiju, društvenu i ekonomsku dimenziju kulture, pristup kulturi, mobilnost kulturnih radnika i djela, ulogu kulture u razvoju, urbano i ruralno okruženje, izdavaštvo, biblioteke, kulturu i politiku proširenje, kulturne statistike, saradnju sa trećim zemljama, promociju kulturne raznolikosti, interkulturni dijalog, podršku administraciji i institucijama kulture.

Jedan od načina da se ojača i pojedinac i društvo jeste animiranje kreativnog potencijala ljudi u najširem smislu, da u punom kapacitetu odgovore na izazove privatnog života, međuljudskih odnosa i poslovne aktivnosti. Kreativnost otvara prostor za inovativne odgovore na društvene izazove i omogućava efikasnije balansiranje između ekonomskih i društvenih potreba, između tehnoloških i netehnoloških potreba stvaranjem povezanosti između ličnog ispunjenje, s jedne, i ekonomskog rasta, s druge strane. Uloga kulture u tom pogledu postaje iznimno važna jer stvara matricu u kojoj se kreativnost podstiče i razvija. Ona je nezamjenjiv katalizator otvaranja uma i glavni gradivni materijal našeg društvenog tkiva ističući u prvi plan etičke i moralne vrijednosti koje su značajne za održivi razvoj društva.

Prvu deceniju 21. stoljeća u razvoju EU kulturnih politika obilježilo je usvajanje Konvencije o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza (UNESCO, 2005) i Europske agende za kulturu 2007. godine. Time je, uz dobro osmišljene programe za kulturu, kao što su Kultura 2000. i Kultura 2007–2013, popločan put do prve strukturirane saradnje Europske komisije, država članica Unije, kulturnih radnika i civilnog društva. Tradicionalno razumijevanje kulture je prošireno. Kultura je stavljena u znatno širi društveni kontekst koji obuhvata ekonomske vrijednosti, vještine, socijalnu inkluziju, interkulturalni dijalog, intelektualno vlasništvo i inovacije. Također, kulturna saradnja postala je neodvojiva dimenzija vanjskih poslova Europske unije. Kao potpisnica Konvencije o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza Unija se obavezala kulturnu raznolikost pretvoriti u ključni element svog vanjskog djelovanja te razvijati novu i aktivniju kulturnu ulogu u međunarodnim odnosima.

Europska agenda za kulturu u globaliziranom svijetu (2007) predstavlja prekretnicu intenzivnijeg angažmana Unije u području kulture. Sa tri međusobno povezana seta ciljeva trasirala je strateški pravac djelovanja u tom području i dalji razvoj EU kulturnih politika. Prvi set ciljeva odnosi se na promociju kulturne raznolikosti i interkulturalni dijalog, drugi na promociju kulture kao katalizatora kreativnosti u okviru Lisabonske strategije za rast i zapošljavanje i treći na promociju kulture kao vitalnog elementa u međunarodnim odnosima Unije.⁸

Navedeni ciljevi postali su glavne smjernice za sve aktivnosti i mjere Unije u području kulture u narednom periodu. Razvoj EU kulturne politike možemo sagledavati preko slijedećih tematskih oblasti: interkulturalni dijalog,

⁸ European agenda for culture in a globalizing world, COM(2007) 242 final, Brussels, 10. 5. 2007.

kulturna i kreativna industrija, vještine i mobilnost, kulturno naslijeđe, kulturni i regionalni razvoj, međunarodna saradnja, participacija u kulturi i kulturne statistike. S tim u vezi Europska komisija pozvala je sve aktere kulturnih politika da daju svoj doprinos u unapređenju navedenih oblasti, uz puno poštivanje načela supsidijarnosti kojim se omogućava državama članicama zadržavanje autonomije u pogledu nacionalnih kulturnih politika i otklanjanje strahova da bi Brisel mogao zatražiti ujedinjenje kulturne politike na europskom nivou.

Unija redovno podstiče svoje članice na dalji razvoj kulturnih politika na nacionalnim razinama, posebno u odnosu na zacrtane zajedničke ciljeve. Postizanje zacrtanih ciljeva uvjetovano je kreiranjem javnih politika i mjera koje olakšavaju prekograničnu mobilnost kulturnih radnika i pospješuju prekograničnu prohodnost kulturno-umjetničkih djela. Članice Unije se pozivaju na realiziranje zajedničkih aktivnosti i saradnju s institucijama Unije, posebno koristeći konsultativni mehanizam „Otvoreni metod koordinacije“, kao i mogućnosti koje pružaju EU programi i fondovi.

Komisija je uspostavila nove metode rada i partnerskih odnosa s kulturnim sektorom kroz angažman u strukturalnom dijalogu u cilju identificiranja i boljeg razumijevanja interesa većeg broja aktera uključenih u europsku kulturnu saradnju. Riječ je o višeslojnom dijalogu šireg spektra kulturnih subjekata zainteresiranih za EU politike. Na taj način Komisija koristi stručnost koja već postoji na terenu pri oblikovanju vlastitih politika. Organizira redovne godišnje forume na kojima razmjenjuje mišljenja s kulturnim radnicima angažiranim na terenu. Proces stručnih konsultacija uključuje i razmjenu informacija sa strukovnim organizacijama koje djeluju na europskom nivou kao što je Europa Nostra⁹, European Film Promotion¹⁰ ili Europska filmska akademija¹¹. Tako strukturiranim dijalogom obuhvaćen je cijeli niz pitanja iz kulturne i kreativne industrije, međukulturnog dijaloga, kulturne baštine i pristupa kulturi.

Svim zainteresiranim akterima u oblasti kulture, kao što su profesionalne organizacije, javne ustanove, nevladine organizacije, europske mreže i

⁹ Europska mreža profesionalaca i volontera posvećenih zaštiti i očuvanju kulturne baštine. Okuplja oko 250 nevladinih stručnih organizacija sa više od 5 miliona članova. Više o mrežama na europskom nivou vidjeti u prilogu br. 2.

¹⁰ Organizacija European Film Promotion bavi se promocijom i plasmanom europskog filma na svjetsko tržište. Okuplja organizacije iz 34 zemlje.

¹¹ Europska filmska akademija okuplja 3.000 vrhunskih profesionalaca u audiovizuelnom sektoru. Organizira dodjele europskih filmskih nagrada u 21 kategoriji, čime promovira europske filmske industrije.

fondacije, sugerira se aktivniji angažman u dijalogu s Unijom i podrška u procesu kreiranja novih EU politika, novih aktivnosti, kao i unapređenje dijaloga među njima. Komisija se obavezuje na mobiliziranje unutrašnje i vanjske politike, obezbjeđivanje finansijske podrške preko namjenskih programa, podršku u razmjeni dobrih praksi i intenzivan dijalog s širim spektrom aktera u kulturi kao i svih ostalih zainteresiranih za EU politike. Takav pristup kulturnom sektoru daje jači osjećaj partnerstva i vlasništva nad EU aktivnostima kojima se nastoje ostvariti navedeni ciljevi.¹²

Planiranje novih mjera EU kulturnih politika zasniva se, između ostalog, i na istraživanjima koja po potrebi naručuje Komisija. Ona služe za stjecanja realnog uvida na terenu u zemljama članicama, a u fokusu su im najčešće europske vrijednosti, angažiranost stanovništva u kulturnim aktivnostima, problemi pristupa kulturnim dešavanjima, socijalna struktura, nivo uključenosti i prepreke za veću uključenost EU populacije. Kreiranje novih mjera direktno je povezano s razinom učešća građana, načinom konzumiranja proizvoda u kulturi koji nastaju izvan vlastitih nacionalnih prostora i upotrebom savremenih digitalnih tehnologija.¹³ Komisija podržava istraživanja kojima nastoji unaprijediti razumijevanje kulturnog naslijeđa i europskog identiteta u cilju jačanja kohezije i solidarnosti. Dok se u brojnim EU dokumentima raznolikost slavi kao važan element u ličnom i kolektivnom definiranju, u stvarnosti se raznolikost često smatra kao prepreka formiranju europskog identiteta. Posebnu težinu imaju različiti kulturni korijeni, navike, običaji i historija. Zato Unija inicira i podržava istraživanja koja doprinose da europska društva mogu kritički promišljati sebe, uključujući historijske i kulturne korijene, kolektivne memorije i socijalne imaginarije.

Europska unija zagovara interdisciplinarnu pristupe koji bi istražili konceptualnu snagu inovativnih, istinski nadnacionalnih pristupa identitetu koji se zasnivaju na vrijednostima institucija i pravnim procedurama. Od posebne važnosti su istraživanja usmjerena na nezadovoljne grupe u cilju boljeg razumijevanja uzroka nezadovoljstva i prepreka integracijama. Proučavanje socijalnih i psiholoških transformacija bitno je za poimanje načina oblikovanja njihovog identiteta. Također, drugačiji pristupi prošlosti s fokusom na historijske i savremene sličnosti mogu pomoći u premoštavanju razlika. Europski pluralizam, kulturne raznolikosti i bogatstvo višestrukih

¹² European agenda for culture in a globalizing world, COM(2007) 242 final, Brussels, 10. 5. 2007.

¹³ Više vidjeti u: Special Eurobarometer 399. European Cultural Values. Fieldwork conducted between April and May, 2013. i Special Eurobarometer 278. European Cultural Values. Fieldwork conducted between February and March, 2007.

identiteta potrebno je razumijevati i kao sredstvo europskog projekta ujedinjenja. Unija preko svojih finansijskih mehanizama aktivno podržava istraživanja u oblasti tehnoloških inovacija i digitalnih tehnologija u službi omogućavanja lakšeg pristupa kulturnom naslijeđu, općeg društvenog razvoja i realizaciji ključnih politika.¹⁴ Preko takvih istraživačkih poduhvata Unija obezbjeđuje bitne informacije i pretpostavke za kreiranje narednih mjera svojih kulturnih politika.

I kulturna prava predstavljaju važnu dimenziju aktuelnih kulturnih politika Europske unije. Sve države članice, kao potpisnice Europske konvencije o ljudskim pravima, obavezale su se na njezinu primjenu. Unija nije potpisnica iste, međutim Europski sud je u svojim odlukama počeo primjenjivati njezine odredbe. Još u presudi iz 1969. utvrđeno je da su temeljna ljudska prava „ugrađena u opća načela prava Zajednice” i kao takvima sâm Sud im pruža zaštitu [Stauder, predmet 29/69]. Upravo takva praksa otvorila je potrebu da se usvoji dokument kojim će se standardizirati temeljna ljudska prava na području Unije. To su okolnosti koje su dovele do usvajanja Povelje o temeljnim pravima Europske unije u Nici 2000. i kasnije nešto izmijenjene 2007. godine.

Poveljom se određuju temeljna prava koja institucije Unije i države članice moraju ispoštovati pri provedbi prava EU-a. To je prvi formalni dokument koji na jednom mjestu objedinjuje sva osobna, građanska, politička, ekonomska i socijalna prava koja uživaju ljudi unutar prostora Unije. Povelja ne uspostavlja nova prava, već potvrđuje ona postojeća, koja su već prethodno bila razasuta u rasponu brojnih izvora, naročito iz ustavnih tradicija i međunarodnih obaveza zajedničkih državama članicama, Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Socijalne povelje koju su usvojile Unija i Vijeće Europe, prakse Suda Europske unije i Europskoga suda za ljudska prava.

Sve do usvajanja Ugovora iz Lisabona povelja je bila samo deklaracija o pravima, a pravno obvezujućom postala je 1. decembra 2009. godine.¹⁵ U preambuli Povelje naglašeno je da se Unija temelji na načelima demokratije i vladavine prava i da svojim aktivnostima pridonosi očuvanju i razvoju zajedničkih vrijednosti uz poštovanje raznolikosti kultura i tradicija naroda Europe, nacionalnih identiteta država članica i organizacije njihovih

¹⁴ Samo kroz program Horizont 2020 osigurano je preko 100 miliona eura za istraživanja u području kulturnog naslijeđa. Europeana Foundation, White Paper, Transforming the world with culture: Next steps on increasing the use of digital cultural heritage in research, education, tourism and the creative industries, September 2015.

¹⁵ Vidjeti Ugovor iz Nice, potpisan 26. februara 2001, a stupio na snagu 1. februara 2003.

upravnih tijela na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini.¹⁶ U članu 6. stav 1. Ugovora navedeno je da Unija priznaje prava, slobode i načela određena Poveljom Europske unije o temeljnim pravima koja imaju istu pravnu snagu kao Ugovor.¹⁷ Povelja stoga čini primarno pravo Unije i predstavlja parametar prema kojemu se ispituje valjanost sekundarnog EU zakonodavstva i nacionalnih mjera.

Kulturna prava Povelja prepoznaje i u poglavljima o slobodama i jednakosti. Među pravima kojima se jamči sloboda jeste i kulturno pravo koje čini sloboda izražavanja, te naročito sloboda umjetničkog izražavanja, kao i sloboda umjetnosti i nauke. Sastavni dio kulturnih prava je i pravo svakog pojedinca na obrazovanje u skladu sa svojim vjerskim, filozofskim i pedagoškim uvjerenjima te zaštita intelektualnog vlasništva. U trećem poglavlju o jednakosti možemo izdvojiti pravo na kulturnu, vjersku i jezičku različitost, prava djeteta, prava starijih osoba i osoba s invaliditetom, te pravo na dostojanstveni život i sudjelovanje u društvenom i kulturnom životu.¹⁸

Povelja je prije svega upućena EU institucijama i ona ne zamjenjuje mjere unutar nacionalnih sustava već ih nadopunjuje. Europska komisija nastoji Povelji postupno udahnuti život mjerama za promoviranje i zaštitu prava svojih građana utvrđenih ovim aktom. Komisija je u oktobru 2010. donijela „Strategiju za učinkovito provođenje Povelje“ i njome preuzela obavezu informiranja građana o situacijama u kojima mogu intervenirati u području temeljnih prava te obavezu izdavanja godišnjeg izvještaja o provedbi Povelje u cilju praćenja postignutog napretka.¹⁹

Pregled aktuelnih EU politika ukazuje na još jednu jako važnu dimenziju kulture, kao instrumenta u borbi protiv siromaštva. U svojim novim pristupima Unija poseban fokus stavlja na pristup kulturi i učešću u kulturnim dešavanjima. S tim u vezi naglašava potrebu promoviranja kulturnih efekata procesa socijalne isključenosti u situacijama siromaštva i podstiče kreiranje novih rješenja za poboljšan pristup kulturnom životu ljudi koji su dospjeli u stanje siromaštva ili socijalne isključenosti. Podstiče zemlje članice da definiraju načine i sredstva za podsticanje učešća u

¹⁶ Povelja o temeljnim pravima Europske unije, 2010/C 83/02.

¹⁷ Pročišćene inačice Ugovora o Europskoj uniji i Ugovora o funkcioniranju Europske unije, 2010/c 83/01. str. 17.

¹⁸ Charter of Fundamental Rights of the European Union, (2000) Official Journal of the European Communities, C 364/1, 18. 12. 2000.

¹⁹ European Commission, (2010) Press Release, European Commission adopts strategy to ensure respect for EU Charter of Fundamental Rights, IP/10/1348, Brussels, 19 October 2010.

kulturnom izražavanju ljudi koji žive u stanju siromaštva i socijalne isključenosti i koji se često suočavaju s nedostatkom priznanja. Različite skupine ljudi mogu se smatrati posebno izloženim riziku kulturne isključenosti. To su oni sa ekonomskim problemima, nezaposleni, izbjeglice, imigranti, osobe s invaliditetom i ljudi koji su stigmatizirani iz različitih motiva. Najčešće pate od niskog samopoštovanja i samopouzdanja, što se smatra osnovnim preduvjetom za društveni i kulturni angažman. Zato problem pristupa kulturi ne bi trebao biti ograničen samo na pristup kulturnim uslugama već ga je nužno proširiti na pitanje vraćanja dostojanstva i samopoštovanja.

Učešće u kulturnim dešavanjima predstavlja vrijedan način borbe protiv svih oblika socijalne isključenosti. Potvrđeno je da kulturne aktivnosti individua koje su isključene iz društvenih dešavanja pomažu u vraćanju samopouzdanja, podizanju svijesti o vlastitim kreativnim i drugim sposobnostima i novom pozicioniranju u društvu. Kulturna participacija predstavlja bitnu polugu za integraciju i prevenciju pa je važno obratiti veću pažnju na njen kvalitet i održivost. Društvo koje podstiče jačanje umjetničkog i kulturnog života zauzvrat dobija aktivno građanstvo.

Pitanje pristupa kulturi danas se kontekstualizira na različite načine. Najčešće se misli na pravo pristupa kulturnim dobrima i uslugama. U tom slučaju u fokusu je prvenstveno ekonomska dimenzija pristupa kulturnim dobrima, odnosno uspostava mehanizama koji bi olakšali pristup onima koji su dospjeli u stanje siromaštva ili socijalne isključenosti. Pored finansijskog aspekta u obzir je nužno uzeti i geografsku dimenziju pristupa kulturi koja naglašava politike mobilnosti, geografsku distribuciju kulturnih ustanova, sadržaja i aktivnosti, kao i pitanja specifičnih potreba za pristup kulturi za osobe s posebnim potrebama. Zato je Unija zagovornik da u fokusu novih politika bude ne samo pravo pristupa već i aktivnosti koje će razvijati želju i unutrašnje potrebe za pristup kulturi kod navedenih kategorija. Inovativnost i kreativnost na ovom polju je nužna da bi se došlo do transformacije odnosa između pojedinca i kulture u smislu otvorenosti za kulturne sadržaje.

Kreatorima kulturnih politika na nacionalnim razinama Unija sugerira kreiranje mjera koje će omogućiti bolje razumijevanje načina vrednovanja kulturnog stvaralaštva kod osoba iz ugroženih kategorija i prepoznavanje njihovog doprinosa kulturnom dinamizmu današnjih društava, posebno u obzir uzimajući kulturne raznolikosti. Potrebne su i nove metode koje pogoduju učešću građana i ostvarivanju socijalnih, ekonomskih i kulturna prava osoba u stanju siromaštva i socijalne isključenosti. Koordinirani razvoj kulturnih politika s politikama za borbu protiv siromaštva, izbjegavanje

stigmatizirajućih efekata, uz jačanje sinergije između sektora kulture, obrazovanja i mladih je pravac koji Unija zagovara u novim pristupima.

Također, upotreba savremenih informacionih i komunikacijskih tehnologija u kulturnim politikama predstavlja vrlo važnu dimenziju za veće učešće u kulturnim dešavanjima. Postojeći oblici oglašavanja nisu uvijek prilagođeni u smislu razumljivosti i dostupnosti, a primjena novih tehnologija omogućava brži i jednostavniji pristup informacijama. Taj proces doprinosi segmentaciji javnosti i vodi ka stvaranju novih društvenih zajednica, novih društvenih grupa koje su nastale povezivanjem ljudi sa sličnim interesima za određene oblasti u kulturi, čime se daje dodatni impuls kreativnosti u kulturi.

Jedan od identificiranih problema pristupa kulturi predstavlja i postojanje stereotipa koji uzrokuju ozbiljne smetnje za širu distribuciju i društvene interakcije kulturne prakse. U tom smislu potrebno je ukazati na problem postojanja i očuvanja etablirane kulturne hijerarhije, jaka suprotstavljanja između „legitimnih i nelegitimnih“ kulturnih izraza, velike društvene prepreke koje za posljedicu imaju da se određena kulturna dobra pojavljuju kao strana i nedostupna socijalnim skupinama sa slabijim ekonomskim stanjem. Tako slijeđenje različitih žanrova u kulturi (opera, pozorište, film, klasična muzika, tehno muzika, književnost itd.) postaje dio „društvenog obilježja“, pa čak i stereotipom. Zato Unija sugerira kreatorima politika na nacionalnim razinama da porade na suzbijanju stereotipa i na demistifikaciji kulturnih žanrova koji su naglašeno društveno obilježeni.

Važnu ulogu u razbijanju stereotipa mogli bi imati obrazovanje, mediji i nove informacione tehnologije. Zaista na mnogo mjesta u svojim dokumentima Europska unija napominje da stalna edukacija i podizanje svijesti kod šire javnosti predstavlja bitan faktor u izgradnji moderne Europe koja se zasniva na punom uvažavanju kulturne raznolikosti i međukulturnom dijalogu. Primjetno je da se ponekad obrazovne i kulturne politike slabo razvijaju i da imaju nizak stepen koordinacije sa svim akterima koji bi morali biti uključeni u cjelokupan proces kreiranja politika. Postojanje deficita obrazovanja u kulturi sve češće potvrđuju izvještaji i naučne studije koje ukazuju da su poteškoće u demokratizaciji kulturne politike i produbljivanju jaza između politika i kulturne prakse usko povezane sa socijalnim porijeklom. Evidentna je potreba za boljom koordinacijom obrazovnih i kulturnih politika. Dosadašnja iskustva ukazuju na prednosti sinergijskog djelovanja u obrazovanju i kulturi, a ta saradnja u konačnici rezultira boljim međusobnim razumijevanjem i socijalnom kohezijom na lokalnom, nacionalnom i europskom nivou. S jedne strane, formalno i neformalno obrazovanje za cilj imaju jačanje učešća pojedinaca u kulturnim dešavanjima i podizanje razine razumijevanja kulture i umjetnosti. S druge strane, nova

saznanja stečena kroz različita kulturna iskustva omogućavaju razvoj kreativnih, ličnih i međuljudskih sposobnosti, što može biti od koristi i na tržištu rada i u društvenom životu građana.

U vrijeme dok se Europa suočava sa višestrukom krizom, ekonomskom, sigurnosnom i migrantskom, područje kulture je ponovo dobilo na značaju, a oblast kreativnih industrija postala posebno zanimljiva kao generator promjena i potencijalni izvor rješenja za savremene izazove europskih društava. Ova teza svoju potvrdu nalazi u recentnim strateškim dokumentima Unije ali i u mnogim rezolucijama i direktivama. Vidljivo je to i na primjeru EU strategije Europa 2020 čiji su ključni ciljevi postizanje dobro osmišljenog, održivog i inkluzivnog rasta. Dobro osmišljen rast podrazumijeva privredu zasnovanu na znanju i inovacijama, održivi rast, privredu koja efikasno koristi resurse, koja je ekološki usmjerena i kompetitivna, a inkluzivni rast podrazumijeva visoku stopu zaposlenosti, socijalnu i teritorijalnu integriranost.²⁰ Sva tri prioriteta međusobno se podupiru i prožimaju i trebala bi pomoći Uniji u ostvarivanju više razine u području zapošljavanja, produktivnosti i kohezije.

Još u fazi nastanka ovog izuzetno važnog strateškog dokumenta kulturne i kreativne industrije prepoznate su kao značajni pokretači ekonomskog rasta i otvaranja novih radnih mjesta. Ključni su izvor kreativnosti i inovacija, a značajno doprinose društvenoj koheziji i boljem životnom standardu. Statistički podaci iz 2009. godine govore da je u Europskoj uniji 3,6 miliona osoba zaposleno u pet glavnih kulturnih industrija, što predstavlja 1,7% od ukupnog broja zaposlenih. Pritom je važno istaći da je udio žena koje rade u kulturnom sektoru bio viši u odnosu na ukupnu stopu zaposlenosti.

I posljednja istraživanja urađena za potrebe Unije potvrdila su značajan udio kulture u EU ekonomiji. Prema tim studijama udio kulturnih i kreativnih industrija u ukupnom BDP-u Unije je 4,5%, dok postotak zaposlenih u tom sektoru dostiže 3,5% na nivou Unije. Analize su pokazale i na impresivan potencijal rasta. Tako je zaposlenost u tom sektoru u periodu 2000–2007. rasla 3,5% godišnje u poređenju sa 1% cjelokupne EU ekonomije. Europa se definitivno pozicionirala kao lider u izvozu proizvoda kreativne industrije te se, radi zadržavanja takve pozicije ali i širenja izvan granica, odlučila za nove investicije u sektorske politike u narednom sedmogodišnjem periodu. Samo kroz program „Kreativna Europa“ bit će investirano 1,46 milijardi eura za period 2014–2020. godine.

²⁰ European Commission, (2010) EUROPE 2020, COM(2010) 2020 final, 3. 3. 2010. Vidjeti rad: Vuković, Mirjana (2011) „Strategija 'Evropa 2020', prioriteti i ciljevi“, FPN, Godišnjak, br. 5, Beograd, str. 493–513.

Danas u EU institucijama pod pojmom *kulturne i kreativne industrije* podrazumijevaju se one industrije koje proizvode dobra i nude usluge za koje se smatra da imaju specifična svojstva upotrebe i namjenu korištenja koja utjelovljuju ili prenose kulturne izraze, neovisno o tome da li i u kojoj mjeri imaju komercijalnu vrijednost. Pored tradicionalnih umjetničkih sektora (primijenjena umjetnost, vizuelna umjetnost, kulturno naslijeđe, javni sektor) one uključuju film, DVD i video, televiziju i radio, videoigre, nove medije, muziku, knjige i druga printana izdanja.

Potrebno je napomenuti da je ovakav koncept u potpunosti u skladu s definicijom koju upotrebljava UNESCO i koja je navedena u Konvenciji o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza (2005). *Kreativne industrije* su one industrije koje koriste kulturu kao bitan polazni faktor i imaju kulturnu dimenziju, iako su im rezultati uglavnom usmjereni ka nekom funkcionalnom cilju. Uključuju arhitekturu i dizajn, integriraju kreativne elemente u šire procese, kao i podsektore kao što su grafički dizajn, modni dizajn ili oglašavanje. Također, na mnogo perifernih nivoa mnoge druge industrije oslanjaju se na proizvodnju sadržaja za vlastiti razvoj te su stoga u određenoj mjeri u međuzavisnom odnosu s kulturnim i kreativnim industrijama. Uključuju, između ostalog, turizam i nove tehnološke sektore. Te industrije nisu izričito pokrivene konceptom kulturnih i kreativnih industrija u smislu u kojem ih mi ovdje navodimo. Pojam je vrlo rastegljiv, fleksibilan i sa prilagodljivom interpretacijom, ovisno o industrijskom sektoru o kojem govorimo.²¹

Gradovi su idealna mjesta za razvoj kulture i kreativnosti jer statistike govore da danas oko 75% stanovništva Europe živi u gradovima. Oni pružaju raznolikost, koncentraciju različitih mješavina i preplitanja potrebna za kreativno promišljanje, usluge, infrastrukturu, publiku i konzumente kulture. Kultura predstavlja vitalni aspekt urbanog života. Mnoge lokalne vlasti u Europi smjestile su kulturu u samo središte svojih lokalnih razvojnih planova, politika i strategija radi obezbjeđivanja dodatnih ulaganja u kulturni i kreativni sektor, što pridonosi konkurentnosti privrede i otvaranju novih radnih mjesta. Značajnu podršku unapređenju kulturnih politika i obogaćivanju kulturnih sadržaja gradova pruža i sama Unija putem regionalnih politika i kroz programe namijenjene kulturnom i kreativnom sektoru.²²

²¹ Commission staff Working paper impact assessment accompanying the document regulation of the European Parliament and of the Council establishing a Creative Europe Framework Programme, SEC(2011) 1399 final, Brussels, 23. 11. 2011.

²² Prije svih to se odnosi na program „Kreativna Europa“ („Kultura“ + „Media“), a dijelom i na programe „Europa za građane“, „Horizont 2020“, „Erasmus“ i „SMEs“ programi.

Navedeni sektori trebaju multidisciplinarno okruženje u kojem će se susresti s poslovnim aktivnostima drugih industrija. Svaka javna intervencija ima za cilj dalji razvoj i unapređenje međusektorske saradnje, uzajamno obogaćivanje, testiranje boljih instrumenata poslovne podrške i politika koje imaju za cilj olakšati međusektorsku interakciju. To podrazumijeva poticanje promjena kroz preuzimanje i davanje novih vještina i kompetencija u drugim industrijama i obrnuto.²³ U EU parlamentu mogla se čuti argumentacija da su gradovi koji su investirali u kulturu imali veći ekonomski uspjeh nego oni koje su investirali samo u automobilsku industriju i aerodrome. Brojna su gradska područja širom svijeta pokrenula dalekosežne programe kulturnog razvoja u interesu ekonomskog rasta, pokušavajući da se istaknu kao kulturni prethodnici novog globalnog poretka. Percepcije kulture kao instrumenta ekonomskog razvoja i urbane revitalizacije često upakovane u lokalni ekonomski razvoj pozivaju na „kreativne klase“, „kreativne gradove“, „kreativne klastere“ i „kreativne ekonomije“. U društvu znanja mnoge inovacije, pogotovo u ekonomskom smislu, ovise o kreativnosti (Helga Truempel, MEP, oktobar 2012).

I kroz politike proširenja prepoznat je potencijal kulturnih i kreativnih industrija koji nudi posebne prilike manje razvijenim društvima. Međutim, njihova percepcija kao mogućeg pokretača razvoja u većini zemalja jugoistočne Europe još uvijek nema šire uporište ni u javnosti ni kod ključnih kreatora politika. Brojne studije urađene za potrebe Unije kao i realizirani programi ukazuju na potencijal kulturnog i kreativnog sektora kao izvora rasta i zapošljavanja, čime se potvrđuje nužnost uključivanja kulturnih i kreativnih industrija u nacionalne politike i obezbjeđivanja ozbiljnije institucionalne podrške.²⁴ U više slučajeva sama Unija je preko svojih strukturalnih fondova direktno podržavala takve inicijative.

U svjetlu EU strategije *Europa 2020* i u zemljama jugoistočne Europe urađena su određena istraživanja koja su pokazala nedostatak svijesti o potencijalu kulturnog i kreativnog sektora, slabo strateško udruživanje, odsustvo djelotvornih strategija i nedovoljno prepoznavanje s političkog nivoa dodatne vrijednosti koje kulturne i kreativne industrije mogu osigurati za društvo i privredu jedne zemlje. Zbog kompleksnosti ovih sektora i različitog nivoa razvoja usvojena je multisektorska strategija na regionalnom nivou, čija bi realizacija trebala pomoći da postojeći potencijali regiona na polju kulture i kreativnih industrija budu bolje iskorišteni, uključujući i sve

²³ European Commission, COM(2012) 537, September 2012.

²⁴ European Union (2012) Policy Handbook: How can cultural and creative industries contribute to economic transformation through smart specialisation?

druge privredne i uslužne djelatnosti koje se direktno i indirektno povezuju s razvojem spomenutih industrija.²⁵

Kulturne i kreativne industrije, uz vrlo bogatu kulturnu baštinu, prepoznate su u stručnim krugovima kao razvojni potencijal za lokalni, regionalni i državni nivo. Strateški pristup tim industrijama pospješuje rast malog i srednjeg poduzetništva i doprinosi poboljšanju poslovnog ambijenta u regiji. Ključna ulogu u kreiranju regionalnih brendova pripada kreativnom sektoru. Zato je i sama Unija podržala harmoniziran regionalni pristup na ovom polju od kojeg bi korist mogle ostvariti sve zemlje. Strategija uključuje i onu dimenziju kulture koja je izuzetno bitna za unapređenje turizma i poduzetništva. Potpuno je očigledno da je ključnu ulogu u razvoju pojedinih destinacije širom svijeta preuzeo turizam, a u većini slučajeva kultura je glavno sredstvo razvoja turističkih destinacija. Kultura je glavni faktor atraktivnosti većine odredišta ne samo u smislu turizma već i za privlačenje novog stanovništva i investiranje.²⁶ Prema podacima Eurostata iz 2013. godine, industrija turizma na nivou Europske unije upošljava oko 17 miliona radnika i učestvuje sa oko 10% ukupnog BDP-a.

Kultura je pronašla svoje mjesto i u regionalnim politikama Unije. Jedna od relativno novijih pojava u EU politikama jeste i uspostava makroregija. Strategija za prvu makroregiju usvojena je 2009. godine i obuhvata osam država koje izlaze na Baltičko more.²⁷ Ovakvim pristupom Unija pokušava intenzivirati saradnju među zemljama regije u zajedničkom pristupu problemima i promovirati koncept uravnoteženog razvoja. Strategijom se pospješuju unutrašnje integracije, a u 12 od 15 prioriternih područja akcionog plana za prvu makroregiju u određenoj mjeri zastupljena je i oblast kulture.

Druga makroregija uspostavljena je 2011. godine. Obuhvata zemlje uz rijeku Dunav, odnosno prostor koji se proteže od Schwarzwalda do Crnog mora, 14 država sa oko 115 miliona stanovnika.²⁸ Primjetno je da je oblast kulture u novoj EU regionalnoj strategiji mnogo više zastupljena. Ona je rezultat zajedničkog rada Komisije i država dunavske regije s ciljem zajedničkog suočavanja i rješavanja političkih i ekonomskih izazova. Osnovana intencija

²⁵ Regional Cooperation Council, (2013) South East Europe (SEE) 2020 Strategy.

²⁶ OECD (2009) The impact of Culture on Tourism, Paris.

²⁷ European Council, 15265/1/09 REV 1, Conclusions, Brussels, 01 Dec 2009. Regija Baltičko more broji 85 miliona stanovnika (17% populacije EU) i osam zemalja: Švedska, Danska, Estonija, Finska, Njemačka, Latvija, Litva i Poljska.

²⁸ Članice dunavske regije: Njemačka, Austrija, Mađarska, Češka, Slovačka, Slovenija, Bugarska, Rumunija, Hrvatska, Srbija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Moldavija i Ukrajina.

strategije je stvoriti sinergiju između postojećih politika i inicijativa koje se odvijaju u Podunavlju i na taj način uvećati učinkovitost na lokalnoj, nacionalnoj i europskoj razini. Kreatorima politika se nudi okvir da koordiniraju državne, regionalne, kao i prekogranične politike na različitim razinama u cilju unapređenje saradnje, zaštite okoliša, razvoja i jačanja regije. Treće prioritarno područje (od ukupno 11) u cijelosti je posvećeno „promociji kulture, turizma i međuljudskim kontaktima“. Ovo je još jedna potvrda prepoznavanja kulture u regionalnim politikama Unije, čime se htjelo ukazati na njenu važnost u procesima približavanja i razvoja društveno-ekonomskog i ekološkog potencijala regije.²⁹

U okviru trećeg prioriteta Dunavske strategije identificirano je sedam pravaca djelovanja: rad na brendiranju Podunavlja na temelju postojećih rezultata, podrška usklađivanju monitoringa sistema za oblast turizma i omogućavanje uporednih statističkih podataka za svih 14 država regije, rad na uspostavi novih i podrška već uspostavljenim putevima kulture relevantnih za Podunavlje, razvoj ekoloških turističkih proizvoda, izrada „Plave knjige“ o kulturnom identitetu Podunavlja, osigurati održiv sistem očuvanja kulturne baštine i prirodnih vrijednosti kroz razvoj mreža muzeja i drugih centara za posjetitelje i promoviranje razmjene i umrežavanja u području savremene umjetnosti u Podunavlju.

Dunavska strategija potvrđuje jedan novi kurs kod kreatora EU politika koji kreativni potencijal i kulturnu baštinu dunavske regije počinju percipirati kao pokretačku snagu regionalnog razvoja. Od samog početka poseban naglasak je na podršci projektima u oblastima kulture i umjetnosti kroz različite programe i strukturne fondove. Svaka zemlja ima obavezu da uspostavi mehanizam za koordinaciju aktivnosti na državnom nivou u cilju identificiranja i monitoringa realizacije projekata u skladu sa Strategijom. Analiza dosadašnjih rezultata pokazuje da je Austrija bila najaktivnija u oblasti kulture po broju realiziranih projekata, dok Bosna i Hercegovina zbog nepostojanja jasne vizije i političke opredijeljenosti ni do 2015. godine nije uspjela uspostaviti mehanizam koordinacije na nacionalnom nivou. Zbog toga nije mogla preuzeti koordinaciju nijednog prioriteta niti izraditi plan za kvalitetnije učešće u vrlo širokom spektru aktivnosti u okviru Dunavske

²⁹ Ovim prioritetom koordiniraju Bugarska i Rumunija, a u realizaciju aktivnosti uključena je široka mreža nacionalnih i internacionalnih institucija iz svih 14 država dunavskog regiona kao i EU agencije, <http://www.danube-region.eu/pages/priorities> (pristupljeno: 5. 1. 2013).

strategije.³⁰ Nepostojanje adekvatnih mehanizama najdirektnije se odražava i na uspješnost države u povlačenju sredstava iz EU fondova.

Podsjećamo da akcioni plan Strategije za dunavsku regiju sadrži preko stotinu zajedničkih aktivnosti. Međutim, važno je znati da Europska unija ne pruža podršku direktno makroregijama i ne postoje zasebni fondovi za pojedinu regiju. Upravo zbog te činjenice važno je prepoznavati EU strateške prioritete, usklađivati aktivnosti i mjere na nacionalnim razinama s tim prioritetima i na taj način ostvarivati podršku strukturnim i ostalim programskim fondovima Unije. U europskim institucijama postignut je širok konsenzus da se i u finansijskom razdoblju 2014–2020. makroregijama posveti posebna pažnja i osigura puna podrška kroz sve raspoložive fondove. Jedna analiza pokazala je da postoji čak 38 dostupnih finansijskih instrumenata na raspolaganju zemljama Podunavlja za realizaciju Strategije.³¹

Pozitivni rezultati ostvareni u slučaju dunavske i baltičke regije bili su razlog da Europska komisija na samitu šefova država i vlada 14. decembra 2012. dobije zadatak da pripremi novu makroregionalnu strategiju za osam država jadransko-jonske regije.³² Nova strategija usvojena je 2014. godine i predstavlja inovativni instrument saradnje između država i naroda jadransko-jonske regije s populacijom od oko 70 miliona. Osmišljena je s ciljem ostvarivanja opipljivih praktičnih rezultata usmjerenih na promociju održivog ekonomskog i društvenog napretka i stvaranje radnih mjesta. Temelji se na četiri stupa: poticanje inovativnog pomorskog i morskog rasta, povezivanje regije, očuvanje, zaštita i poboljšanje kvalitete okoliša i povećanje atraktivnosti regije.³³ Kultura je i u novoj EU regionalnoj strategiji ponovo pronašla svoje mjesto, posebno u prioritetu koji se odnosi na jačanje atraktivnosti regije.

Postalo je evidentno da kulturnu politiku Europske unije danas uočavamo u različitim oblastima ne nužno samo u oblasti kulture i naslijeđa. U tom smislu vrijedi izdvojiti propise vezane za poreznu politiku, reguliranje intelektualnog vlasništva, autorskih i srodnih prava, kretanje kulturnih

³⁰ Odsustvo ozbiljne kulturne politike razlog je skromnog učešća Bosne i Hercegovine u projektima u oblasti kulture u okviru Dunavske strategije. Riječ je o samo četiri projekta: „Putujući festival – razgovor kulture i nauke“, „Dunavski forum – Dani evropske književnosti“, „Filmska i pozorišna mreža Podunavlja“, „Traduki – europska mreža za oblast književnosti i razmjenu knjiga“.

³¹ EUSDR, (2012) Report, Priority Area 3: To promote culture and tourism, people to people contacts.

³² European Council, EUCO 205/12, Conclusions, Brussels, 14 Dec 2012. Članice jadransko-jonske regije su: Grčka, Italija, Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Srbija, Crna Gora i Albanija.

³³ <http://www.adriatic-ionic.eu/> (pristupljeno: 16. 2. 2016).

dobara i propise o zaštiti tržišnog natjecanja. Utjecaj pojedinog propisa donesenog u sklopu *acquisa* bez obzira na koje se područje odnosi može imati pozitivan ili negativan utjecaj na kulturni sektor. Prema jednoj procjeni koja je donesena na temelju polugodišnjeg praćenja rada Europske unije dnevno se usvaja pet-šest dokumenata u njenim institucijama. Cijeneći važnost pravovremene reakcije svih država članica pri izradi propisa Unije koji bi mogli imati štetan utjecaj na zaštitu i očuvanje kulturne baštine, konstituiran je European Heritage Legal Forum (EHLF) u Briselu 2008. godine.³⁴

Jedno od glavnih obilježja Europske unije je slobodno kretanje ljudi, roba i usluga unutar zajedničkog prostora. Dok sloboda kretanja ljudi osigurava veće mogućnosti europskim kulturnim radnicima u traženju posla ili obavljanju samostalne djelatnosti u bilo kojoj državi, sloboda kretanja roba nosi izvjesne rizike ukoliko bi se bez izuzetaka primjenjivala na sektor kulture. Moguće negativne posljedice po pitanju slobodnog prometovanja kulturnih proizvoda i usluga uočene su još na samom početku nastanka Europske ekonomske zajednice pa je članovima 7. i 36. Rimskog ugovora (1957) napravljen izuzetak za „zaštitu nacionalnog blaga koje posjeduje umjetničku, historijsku ili arheološku vrijednost“. S istim ciljem Vijeće je 1992. donijelo Direktivu o izvozu kulturnih dobara koja će biti nadopunjena 2001. i 2009. godine.³⁵ Također, u cilju reguliranja prometa kulturnih dobara usvojene su direktive o povratu kulturnih dobara koja su nezakonito odnesena s teritorija članica Unije.³⁶ Cilj ovih mjera je harmonizacija propisa o kontroli izvoza kulturnih dobara izvan granica Unije i osiguranje povrata predmeta od umjetničke, historijske i arheološke vrijednosti.

Porezna politika u državama članicama Europske unije predmet je stalne harmonizacije i nastojanja da se uvede što veći stupanj usklađenosti. Najintenzivniji proces je na usklađivanju PDV-a (porez na dodanu vrijednost). Prema Direktivi iz 1997. za proizvode ili usluge koji imaju kulturnu namjenu stopa PDV-a nije mogla biti manja od 5%. U pojedinim slučajevima Unija dozvoljava članicama primjenu manje stope ili nulte stope PDV-a na određene proizvode i usluge kao što su knjige, časopisi, ulaznice za kulturne događaje, prijem radijskog i TV-signalna, te pružanje određenih umjetničkih usluga.³⁷

³⁴ <http://ehhf.eu/ehlf> (pristupljeno: 10. 2. 2016).

³⁵ EEC No. 3911/92 od 9. 12. 1992.

³⁶ Direktiva EEC 93/7 od 15. 3. 1993. i Direktiva 2001/38/EC od 5. 6. 2001.

³⁷ Direktiva Vijeća 94/5/EC od 14. 2. 1994. i Direktiva 77/388/EEC.

Područje intelektualnog vlasništva, autorskih i srodnih prava u najvećem obimu uređeno je međunarodnim ugovorima. I pored toga Unija želi postaviti visoke standarde u zaštiti ovih prava i harmonizirati propise vezane za copyright i srodna prava.³⁸ Razvoj informacionih tehnologija potakao je Uniju na uređivanje zaštite informatičkih programa i pružanja usluga.³⁹ A ako govorimo o proizvodnji, distribuciji ili prometu kulturnih proizvoda ili usluga, važno je napomenuti da je i u tom segmentu Unija djelovala i obavezala sva pravna lica da poštuju opće propise o tržišnom natjecanju, s tim da i u ovom području postoje odredbe koje priznaju posebnosti kulturnog sektora.

Rezimirajući sve prethodno navedeno u ovom dijelu rada, možemo sa sigurnošću tvrditi da oblast kulture u svom najširem značenju postaje sve zastupljenija u politikama Europske unije. Njen značaj i ogroman potencijal je prepoznat u institucijama Unije i zato je sve češće pronalazimo i u drugim sektorskim politikama koje se u cijelosti ili djelomično uređuju na europskoj razini. Danas Europska unija preko kulture nastoji osnažiti europsko jedinstvo, ostvariti čvršću koheziju i odgovoriti na vrlo ozbiljne izazove koji su posljedica ekonomske, migracione i sigurnosne krize. Kultura je prepoznata i kao važan instrument u vanjskim poslovima Europske unije, regionalnim integracijskim politikama i politikama proširenja.

³⁸ Direktiva 93/88/EEC.

³⁹ Direktiva 91/250/EEC, Direktiva 96/9/EEC i Direktiva 98/84/EEC.